будівництво активізувалося, проте регіональні матеріали не дають підстав говорити про повне подолання кризи: у 1958 році в окремих районах Вінниччини представники сільської інтелігенції й надалі мешкали в непридатних приміщеннях.

Таким чином, досвід Вінниччини демонструє суперечність повоєнної соціальної політики: держава визнавала необхідність підтримки вчителів і закріплювала відповідні заходи нормативно, однак їх реалізація була непослідовною. Розгляд житлової проблеми крізь призму повсякденного життя дає змогу оцінити соціальне становище педагогів не лише за офіційними деклараціями, а й за реальними умовами проживання та доступом до базових побутових благ.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Вінницької області (далі ДАВО). Ф. Р-4897. Оп. 1 Спр.128. 28 арк.
2. ДАВО. Ф. Р-4897. Оп. 1. Спр.229.49 арк.
3. ДАВО. Ф. Р-2700. Оп. 6. Спр.648. 147 арк.
4. ДАВО. Ф. Р-2700. Оп. 6 Спр.783. 165 арк.
5. ДАВО. Ф. Р-4897. Оп. 1 Спр.149. 199 арк.
6. Ісайкіна О. Побут і дозвілля міського населення України в повоєнний період (1945 – 1955 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / О. Ісайкіна. К. 2006. 20 с.
7. Ковпак Л. Соціально-побутові умови життя населення України в другій половинні XX ст. (1945 – 2000 рр.) / Ковпак Л. К.: Інститут історії України НАН України, 2003. 250 с
8. Центральний Державний Архів Вищих Органів Влади і Управління (далі ЦДАВО). Ф. 166. Опис 15 Спр.1413. 66 арк.
9. ЦДАВО. Ф. 5098. Оп. 1 Спр.20. 107 арк.
10. ЦДАВО. Ф. 5099. Опис 1. Спр.25. 157 арк.
11. ЦДАВО. Ф. 5099. Оп. 1 Спр.388. 207 арк.
12. Центральний Державний Архів Громадських Об'єднань України (далі ЦДАГО). Ф. 1. Оп. 73 Спр.662. 241 арк.
13. ЦДАГО Ф. 1. Оп. 23 Спр.1385. 10 арк.
14. ЦДАГО. Фонд Р-2700. Оп. 6 Спр.783. 165 арк.
15. ЦДАГО. Ф. 1. Опис 73 Спр.157. 415 арк.

Анатолій Лисий

ГОЛОД 1947 РОКУ МІЖ РЯДКАМИ ПРОТОКОЛІВ ДАНЬКІВСЬКОГО КОМПАРТІЙНОГО ОСЕРЕДКУ

Анотація. *У статі на основі архівних матеріалів розглянуто становище в пересічному українському селі Даньківка в другий рік голоду. Аналізуються протоколи первинної партійної організації КП(б)У, яка проводила в життя антинародні вказівки Москви. Зосереджено увагу на формах і методах роботи партійців з голодуючими односельцями.*

Ключові слова: *парторганізація, колгоспник, жнива, голод, хліб, зерно, крадіжки, покарання.*

Anatolii Lysyi

THE FAMINE OF 1947: BETWEEN THE LINES OF THE MINUTES OF THE DANKIVKA COMMUNIST PARTY CELL

Abstract*. Based on archival materials, this article examines the situation in the typical Ukrainian village of Dankivka during the second year of the famine. It analyzes the minutes of the primary party organization of the CP(b)U [Communist Party (Bolsheviks) of Ukraine], which implemented Moscow's anti-people directives. Particular attention is paid to the forms and methods employed by party members in their dealings with their starving fellow villagers.*

Keywords*: party organization, collective farm worker, harvest, famine, bread, grain, theft, punishment.*

Голод 1946-1947 рр. став черговою катастрофою для України. Проте в жодній газеті, чи офіційному документі післявоєнних часів немає ні слова про це лихо. Ці голодні роки якось заховалися в історичному літописі за 1933-м, 1941-1945 роками. Але в пам'яті народній вони ще й нині озиваються болем. Вони й по сьогодні залишаються однією із трагічних сторінок історії українського народу, писаних рукою віроломного диктатора.

Тому ми зробимо спробу розглянути цю проблему через призму рішень первинної організації КП(б)У села Даньківки Шпиківського району Вінницької області. Установчі збори по створенню первинної партійної організації при колгоспі імені 20-річчя Жовтня відбулися 25 червня 1946 р. за участю інструктора райкому партії Бондарева. Секретарем партійної організації обрали Микиту Музику [1, арк. 3]. Редактором стінної газети «Переможець» було призначено Івана Заводяна. І вже в другому протоколі від 10 липня розглядається питання про розстановку комуністів під час жнив (щоб голодуючий селянин не взяв жменю зерна), адже врожай 1946 р. через посуху був набагато меншим за планові цифри. Проте значна частина зерна у вигляді допомоги була надіслана зарубіжним країнам… безкоштовно, зокрема, Франції [2, с. 44]. Рятуючи громадян інших країн, Кремль губив своїх.

За раніше розробленою методикою, що призвела до трагічного голоду 1933-го, у селянина і в 1946-му відбирали не тільки хліб, але і м'ясо, молоко, яйця та іншу сільськогосподарську продукцію. Для цього було створено нове Міністерство заготівель, уповноважені якого вдавалися до найбрутальніших методів пограбування хлібороба [3, с. 164]. Робітникам за працю видавалася мізерна зарплата і хлібна картка, а колгоспникам записувалися трудодні, які з року в рік нічим не забезпечувалися. Отак і животів хлібороб, пасся, наче худоба, на сотках присадибної ділянки. Як за кріпацтва, виплачував державі непосильний натуральний оброк, грошову ренту. Тільки димарі, двері та вікна ще не підлягали оподаткуванню. До речі, Шульга І. Г., дослідник людомору на Поділлі, зауважує, що смерть ходила від порога до порога, лишала за собою купи трупів колгоспників та одноосібників із села Даньківки на Брацлавщині [3, с. 150].

22 березня 1947 р. збори постановили: «Організувати суворий контроль за посівним матеріалом. Встановити чергування комуністів при видачі кормів коням та бичкам» [4, арк. 12], щоб голодні люди не конкурували з худобою.

3 квітня 1947 р. партійці розглядали «питання розповсюдження облігацій чергового займу відбудови народного господарства серед колгоспників», які практично не мали грошових знаків на руках. Були партдоручення по розміщенню займу: Сапожнік Я. – 4 бригада; Марчук І. – 3 бригада; Музика М. – 2 бригада; Липовий Р. – 1 бригада [4, арк.15].

1 травня ц.р. знову піднімається питання про «пильне стеження за використанням зерна (щоб голодуючі хлібороби не зазіхали на артільну власність) і підготовку до реалізації 2-го державного відбудовчого займу» [4, арк. 19].

Жнива 1947 р. особливо не відрізнялись від попередніх. Хіба що влада. зважаючи на напружену ситуацію з продовольством, більш ретельно готувалась до них, передбачаючи масові спроби селян використати збір зернових для порятунку своїх сімей від голодної смерті. Тому і з'явились Укази Президії ВР СРСР від 4 червня 1947 р. «Про кримінальну відповідальність за крадіжку державного та громадського майна» та «Про посилення охорони особистої власності громадян» [5, с. 170], в яких у черговий раз колгоспників попереджали про неминучість жорсткого покарання при спробі скористатися вирощеним ними на колгоспних полях хлібом.

Місцеві «швондери» одразу скликають відкриті партзбори, де обговорюють Указ президії Верховної влади СРСР про охорону колгоспної власності [4,арк. 23]. 5 липня 1947 р. знову закликають «слідкувати, щоб не пропав жоден грам зерна і допомогти правлінню колгоспу виконати першу заповідь хлібороба – здати хліб державі» [4, арк. 27]. Протоколи партзборів більше не повертаються до цього питання, коли голод спотворював моральні норми і штовхав людей на злочини.

Проте районна газета «Прапор перемоги» з номеру в номер подавала матеріали про розправу над селянами. І 10 липня 1947 р. друкує статтю «Крадіїв колгоспного зерна покарано», в якій йде мова про те, що колгоспників Юркова М.І. та Юркову Г.М. з Даньківки засуджено до 6 років виправних таборів за крадіжку 4 кг зерна [6, 10 липня]. А 11 серпня друкується замітка про те, що колгоспники села Даньківка активно на коровах вивозять зерно до елеватора.

15 серпня партзбори констатують, що «збирання врожаю в цьому році проходить незадовільно, не виконуються норми виробітку і люди пізно виходять на роботу (напівживі – від авт.). Бригадири не вимагають від колгоспників чистоти збирання (серпами – від авт.), на кожному квадратному метрі втрачається 8-10 колосків» [4, арк 27]. Не виключено, що трударі, розуміючи подальший хід подій, робили це спеціально. Проте збирати їх було небезпечно. Мешканець села Даньківки Марчук М. І. розповів автору, що його старша сестра Галя з подругою Чорнопиською Катею, яким було 12-13 років, пішли на поле за колосками. Їх вистежив об'їздчик на коні і відшмагав нагаєм і, безумовно, відібрав знайдене. Інший охоронник наганяв жінок, які несли на плечах солому з поля і підпалював.

19 серпня 1947 р. секретар парторганізації Музика М. Д. визнає, що «припустився мягкотілості до саботажників хлібоздачі. Партзбори вважають, що основним саботажником виконання плана хлібоздачі є бригадир 4-і бригади Гончарук Г. П., який зривав організацію праці» [4, арк. 31]. Скоріше всього цей

бригадир по-людськи відносився до своїх односельців і не гнав їх напівживих на поле з серпами і косами.

14-й протокол партзборів засвідчує, що Музика М. Д. виявився не вартим своєї посади і його замінили на більш твердого провідника партійних рішень Сапожніка Я. Г. [4, арк.37].

Загальний стан сільської України засвідчує лист колгоспників с. Попелюхи Піщанського району адресовані М. С. Хрущову, першому секретарю ЦК Компартії України: «Микита Сергійович, батечко наш, заступник. Важко нам, обірвані ми всі, голі і босі, брудні й голодні, на людей не схожі, гірше худоби живемо. Ніколи нам не було так важко, як в цю хвилину, люди з голоду мруть, діти від недоїдання і хвороб стають стають каліками. Харчуємось ми лободою, корою, а у кого є гроші, їдуть у місто і купують хліб у комерційних магазинах, но за хлібом іти далеко – 140-160 км, а у нас ніхто не продає, з колгоспу ми нічого не отримали і немає надії, все згоріло, а ярина дуже слабка і, як не виконаємо план, то всі подохнемо. … Живуть зараз гарно тільки хитруни, спекулянти, шахраї, злодії, а їх багато. А простій людині не добитися правди, всі на неї кричать і не вірять. Надій ніяких, усі ми вбиті горем, із злиднів нам не вийти.

Люди всі змінилися – худі, чорні, злі. Говорять, що тепер правди немає, але правда повинна бути. Ми просимо у Вас підтримки, Микита Сергійович. …Допоможіть нам хоч у цьому році» [3, с. 166]. Цей лист зберігається в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України. В ньому, як у краплі води змальоване повоєнне подільське село. Звичайно, Попелюхи і Даньківка, як тисячі інших українських сіл не дочекалися допомоги.

P. S. Автор у віці трьох років пережив голодомор 1947 року в селі Великі Крушлинці Вінницького району, а рідна сестра-близнючка померла.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Вінницької області (ДАВіО), Ф.П. 769, оп. 1, спр. 1020.
2. Воронов І., Пилявець Ю. Голод 1946-1947 рр. К., 1991.
3. Шульга Ілля. Людомор на Поділлі. К., 1993. 235 с.
4. ДАВіО, Ф.П. 769, оп. 1, спр. 1021.
5. Кравченко П. Крадіжки «соціалістичної власності» в 1947 р. у колгоспах Вінниччини // Матеріали XXXVII Вінницької всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції 7 листопада 2025 р. Вінниця, 2025.
6. Прапор перемоги. 10 липня 1947 р.

Анатолій Войнаровський, Василь Черняк

ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У ЗАВЕРШАЛЬНИЙ ПЕРІОД СТАЛІНІЗМУ: 1947-1953 РОКИ

Анотація. *У статті досліджується кримінальна злочинність на теренах Вінниччини та її детермінуючі фактори в умовах завершального періоду сталінського тоталітарного режиму. Здійснено спробу охарактеризувати тенденції та класифікацію кримінальної злочинності, заходи влади щодо стабілізації правової ситуації і боротьбу проти злочинності.*